

derfor havde vi gerne hørt lidt mere om omkostningerne – her tænkes på andet og mere end de ganske mange gange, en redaktør på Land og Folk næsten under et reklamebrøls opmærksomhed er bragt i fængsel for sager, som eftertiden kan have svært ved helt at fatte kunne skaffe en ansvarshavende redaktør måneders ophold bag tremmerne. Men sådan var det altså – og Land og Folk er ikke den avis, der kunne overraskes herover.

I perioder har Land og Folk redaktionelt været skruet ned på vågeblus, reduceret til en trediedel af fordums styrke, både hvad angår antal af medarbejdere og antal spalter. Ja, så trangt har der i perioder været for bladet, at det overvejede igen at vende tilbage til ugeudgivelsen. Dog synes de imponerende indsamlingsresultater, som bladet har kunnet opvise, og overgangen til ny teknik nu at have konsolideret udgivelsen som dagblad.

Villy Karlssons skrift er ikke – og prætenderer heller ikke at være – nogen pressehistorisk studie. Men bogen er et interessant kildeskrift til forståelse af Land og Folks selvforståelse – og til forståelse af, hvorledes det er lykkedes at opretholde Land og Folk som Kommunistpartiets ubetinget loyale organ i en periode, hvor bånd mellem parti og presse ellers er løsnet eller helt bristet.

Erik Lund

Niels Blædel: *Harmoni og enhed. Niels Bohr. En biografi.* (Udgivet af Carlsbergfondet. Rhodos 1985). 382 s., 248,- kr. hft., 278,- kr. indb.

Biografiens kunst er måske den sværeste. I Niels Bohrs tilfælde hæmmes forfatteren tillige af det faktum, at der er tale om en person, der døde for kun 23 år siden, en person, der tilhører den nationale kulturarv og hædres tilsva-

rende i hundredåret for sin fødsel, men også af, at Bohrs banebrydende forskningsindsats ikke på samme måde som humanistisk forskning er umiddelbart tilgængelig uden for fagkredse, samtidig med at hans filosofiske tanker ingenlunde er lettilgængelige overhovedet – for Bohr selv var *sandhed* og *klarhed* vistnok modstillede begreber (s. 159). Alene af denne provokerende sammenstilling fremgår, at Niels Bohr er et studium værd for andre end højenergifysikere.

Blædels biografi er en bog, man læser med stor glæde i følelsen af, at det er lykkedes at komme tæt på personen Niels Bohr. Bogens titel er velvalgt, idet den på samme tid er udtryk for det gennemgående tema i bogen og for det centrale i Bohrs tanker om komplementaritet. Om på nogen ville det forslidte udtryk *en helstøbt personlighed* sikkert kunne anvendes på Niels Bohr. Hans arbejder er ikke kronen på et langt livs værk, og den filosofiske interesse for tvetydigheden i sproget og i argumenterne blev bemærket af omgivelserne siden hans barndom. Allerede som 26-årig kunne han fra Cambridge erklære til sin forlovede, Margrethe Nørlund: »... for jeg tror paa Lykken og Meningen i Livet. Men jeg kan ikke tro paa, hvad der ikke er sandt, og hvad der ikke er sandt, vil for mig sige, hvad der vilde berøve Livet Mening, og det gælder lige fra de største til de mindste Ting; derfor, og kun derfor er det ikke sandt, at 2 og 2 er 3, og derfor er det ikke sandt, at et Menneske skal tigge hos og handle med indbildte Magter, der er uendelig mange Gange stærkere end det selv.« For andre filosoffer – og heriblandt vist Einstein – ville denne opfattelse af naturens harmoni netop blive begrundelsen for antagelsen af et gudsbegreb; men under alle omstændigheder repræsenterer dette et metafysisk krav til den fysiske teori: den må

ikke være meningsløs; det er genklangen af det Ockhamske krav om den simplest mulige forklaring af detaljerne samlet i den store, harmoniske ramme. Dette var også udtrykt i Bohrs første hovedindsats i fysikken. Ved at kombinere simple ligninger fra to områder af fysikken, som tilsyneladende var uden forbindelse, og ved nogle aldeles ufysiske betragtninger over elektronernes bevægelser under udsendelse af stråling (lys) mellem nogle i øvrigt klassisk-fysiske baner omkring atomkernen, lykkedes det ham at beregne energispektrene for simple grundstoffer med en utrolig nøjagtighed, der måtte overbevise de spektralanalytikere, der egentlig havde ment, at Bohr »forurene« debatten med sine betragtninger (fordi elektronen tværtimod burde udsende stråling i sin *faste* bane efter klassisk teori, hvorefter enhver accelereret ladet partikel udsender stråling). Dette var den bedrift, der overbeviste Einstein og med et slag gjorde Bohr verdensberømt.

Fra denne optakt kunne man da have ventet modgangen: at formatet ikke slog til, at formatet hos de danske bevillende myndigheder ikke slog til, at formatet som nybegt institutbestyrer (1921) i professorvældets dage ikke var på højde med formatet som forsker. I stedet hører vi fra alle sider historien om prototypen på det velfungerende videnskabelige institut, hvor det sociale klima og de åbne diskussioner i grupper skabte den baggrund, der betingede de banebrydende arbejder. Havde Bohr ikke bedrevet andet, ville alene skabelsen af et sådant frugtbart videnskabeligt miljø have grundfæstet hans betydning for fysikkens udvikling. Til dette kan lægges indsatsen for de forfulgte i Tyskland. Den unge jødiske fysiker Otto Frisch kunne i 1933 efter et besøg i Hamborg af Bohr, der havde kaldet ham til København, skrive til sin mor:

»Vor Herre selv har taget mig i Vesteknappen« (s. 240).

I Bohrs personlige liv vandrede sorg og glæde tilhobe, og krigen bragte distance i forholdet til den gamle medarbejder Heisenberg (der var avanceret i de ledige stole i Tyskland), og atombombens byrde og vel også umuligheden af at genskabe miljøet fra førkrigstidens København skabte bekymringer; men i Bohrs filosofi kunne lykken næppe være identisk med sorgløsheden; modgangen skabte ingen modløshed.

Bogens styrke rummer også svagheden, som kunne udtrykkes i en linie af fysikeren Hendrik Casimirs digt til 50-årsfødselsdagen: »Bezweifle Bohrsche Weisheit nicht« (s. 158). Forfatteren har konsulteret fysikere af fag – i sagens natur Bohrs elever og elevs elever – og uden at der findes nogen formel overhovedet (ud over i ord en definition af, at impuls betyder masse gange hastighed) lykkes det at give fornuftige forklaringer, der selvfølgelig ikke kan være videnskabshistorisk dækkende. Naturvidenskabelige teorier er dog ikke »rigtige« eller »forkerte« på den måde, det fremstilles, og Einstein spiller en større rolle i fysikken end som den, der altid var dømt til at give fortabt over for Bohrs ideer: »Men fremfor at forsinke atomfysikkens udvikling har Einsteins modstand snarere stimuleret Bohr til med stadig større klarhed at belyse komplementaritetsteoriens forestillingen« (s. 211). Dette er sikkert en underdrivelse; Bohr var ikke blot høflig, når han atter og atter betonedede værdien af diskussionerne med Einstein. Selve diskussionen og samtalens kunst måtte vel også for Bohr stå som indbegrebet af hans idé om altid at holde alle muligheder åbne; at udvikle forestillingen om en ting gennem en samtidig indbefattelse af dens modsætning, og dette er en frugtbar tanke af videre rækkevidde. Hvorfor søger historikere derimod så

ofte den eneste rette tilgangsvinkel?

Det fortjener at nævnes, at bogen er smukt trykt (Poul Kristensen, Herning), og at anmelderen ikke har bemærket trykfejl.

Søren Balle

Wilhelm Christmas-Møller: *Niels Bohr og atomvåbnet*. (Vindrose, 1985). 247 s.

Denne bog behandler et mere afgrænset emne end Blædels. Forfatteren er historiker, men ansat ved Institut for samfundsfag ved Københavns Universitet, og det udtrykte formål er at se begivenhederne både som enestående i sig selv og som eksempler på generelle forhold inden for den internationale politik og relationen mellem videnskab og politik.

Bogen har en længere forhistorie, som der redegøres for i indledningen. Denne begynder med en henvendelse fra departementschef Hans Henrik Koch til historikeren Povl Bagge. Koch var da formand for atomenergikommissionen, men havde tidligere – trods sin ansættelse i socialministeriet – omkring 1946 ihærdigt arbejdet for Bohrs ideer inden for centraladministrationen; så aktivt i sagen om Bohrs åbne brev i 1950, at det vist står mellem linierne, at Koch modarbejdede sin politiske chef, Hedtoft (s. 158ff, 176). Samtidig anføres forfatterens personlige engagement i fredsbevægelsen som en bevæggrund til at skrive bogen. På forhånd kunne man derfor have frygtet resultatet af såvel selvpålagte som udefra kommende begrænsninger af forfatterens frihed. Det er derfor glædeligt at se, hvorledes de modstillede synspunkter afløser hinanden og sammenvæves i en sober redegørelse og diskussion; man fristes til at sige: påvirket af den Bohrske filosofi.

Muligheden for at lave en fremstilling om årene lige efter krigen er blevet stærkt forbedret gennem offentliggørelsen af udenlandske, især amerikanske arkiver. Dertil kommer et studium i ellers ikke tilgængeligt dansk materiale. Den mere sekundære litteratur (der bl.a. skal karakterisere Bohrs position videnskabshistorisk) forekommer dog at være udvalgt noget mere spredt og tilfældigt, og udsagnene er næppe mere originale, end at de kunne have været givet uden notchenviisning overhovedet. Beskrivelsen af det intellektuelle miljø omkring Bohr-familien i forrige århundrede er god, nærmest mere omfattende end hos Blædel, mens det er åbenlyst, at ingen fysiker har læst manuskriptet (f.eks. er »den energimæssigt neutrale neutron« (s. 47) rent nonsens). Det er også vel meget at søge rødderne til det unge universitetsfag »international politik« hos Thukydid i en fremstilling på 4 linier (s. 14), fordi sådanne indskud ikke har anden funktion end skolestilens »Allerede de gamle grækere ...«. Tyngdepunktet ligger da også i fremstillingen af de faktiske resultater af Bohrs initiativer, hvor den skarpe analyse også undertiden giver nye velbegrundede teser (f.eks. at ikke kun Churchill, men også Roosevelt i virkeligheden tog afstand fra Bohrs ideer, og at den største amerikanske svaghed lå i fejlvurderingen af russernes evne til i løbet af kort tid at konstruere en atombombe). Interessant er også Bohrs forbindelse med Sverige og Tage Erlander – ikke blot omkring den fredelige udnyttelse af atomkraften, men også om et eventuelt svensk atomvåben, hvor den unge Olof Palme i en rapport i 1958 fik holdt døren åben for »beskyttelsesforskning« i atomvåben (til forskel fra »konstruktionsforskning«). Måske savner man da en lidt videre redegørelse for Bohrs syn på den fredelige udnyttelse af atom-